

ЯЦКІВ

Ярослав Степанович — академік НАН України, голова Науково-видавничої ради НАН України

НАУКОВА ПЕРІОДИКА ЯК СКЛАДОВА НАУКОВО- ТЕХНІЧНОГО ТА ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Вельмишановні учасники Загальних зборів!

Як член Президії НАН України я несу подвійну відповідальність — за координацію космічних досліджень і науково-видавничої справи. І сьогодні я маю відзвітувати перед вами за цю діяльність. Але почну з іншого, на мою думку, очевидного.

Для передових країн світу давно стало аксіомою, що наука забезпечує основу національного поступу. Держава, яка не прислухається до думки науковців, фактично не має майбутнього. Яюсь дивно бути сьогодні учасником Загальних зборів, слухати доповіді про міждисциплінарні дослідження, про досягнення кріомедицини, теоретичної фізики та астрофізики, що є свідченням розвитку нашої Академії, тоді як наші високопосадовці так і не змогли прийти, привітати нас, дещо послухати. Я розумію їхню зайнятість, розумію, що є інші нагальні потреби, але мені здається, що це неповага до наукової спільноти. Не можете забезпечити фінансування — дайте можливість нам самим заробляти. Я маю на увазі вільне користування спецфондами, грантовими надходженнями, пільгове кредитування інноваційних проектів, державну підтримку технопарків тощо. Нічого цього немає. Ми не бачимо з боку влади жодних дій, спрямованих на підвищення рівня науки та інноваційної діяльності.

Тепер перейду до основної теми виступу. У сучасному світі є декілька сфер діяльності, що визначають рівень розвитку тієї чи іншої держави. Серед них космічні дослідження і технології, які сприяють підвищенню науково-технічного рівня країни і є необхідною умовою її інноваційного розвитку. Космічна галузь, у більш широкому розумінні слова, виступає мультиплікатором розвитку високотехнологічної економіки держави. Адже для того, щоб створити ракету-носіє чи космічний апарат, оснащений спеціальними приладами, потрібно мати розвинену промисловість, зокрема машинобудівну, радіоелек-

тронну, оптичну тощо. А це виклики для держави і суспільства, в тому числі для наукової та освітянської спільноти щодо організації, зокрема, фізико-математичної і технічної освіти. Вкладаючи кошти у розвиток космічної галузі, держава підтримує важливі сфери економіки і сприяє створенню так званих національних точок зростання.

За часів СРСР Україна, в тому числі установи Академії, брала участь у виконанні практично всіх космічних програм Радянського Союзу. У результаті було накопичено величезний досвід у створенні ракет-носіїв, космічних приладів та технологій. На жаль, за останні десятиліття ми цей досвід значною мірою втратили, і сьогодні ясного космічного майбутнього України не видно. Формально в Україні вже було виконано чотири загальнодержавні цільові науково-технічні космічні програми (профінансовані на 20–30% від плану), а зараз реалізується п'ята (в 2014 р. практично не фінансувалася). Усе це призвело до того, що Україна не має на орбіті власних космічних апаратів; не створила систем дистанційного моніторингу довкілля, зв'язку, навігації тощо; не домоглася модернізації підприємств космічної галузі; змушена для підтримки наукових досліджень використовувати орбітальні можливості інших країн.

У цій ситуації виникає нагальна потреба в рішучих діях для збереження Україною статусу космічної держави, інтеграції у світовий космічний простір з метою забезпечення економіки та оборони нашої держави космічною інформацією, потрібною для її функціонування та розвитку. Академія проявляє тут ініціативу, започаткувавши тісну співпрацю з Державним космічним агентством і КБ «Південне». Тільки ми чомусь дуже скромно інформуємо про це громадськість. Хотів би з цієї трибуни висловити своє щире захоплення студентами і викладачами НТУУ «КПІ», які зробили мікросупутник, що зараз єдиний літає над Україною. Як так сталося, що космічна держава не має жодного супутника — ані наукового, ані зв'язкового чи інформаційного? Держава виділяє у цьому році 40 млн грн на виконання космічної програми. Сорок мільйонів — це ж

ніщо! Це вартість одного «Мерседеса», яким користується урядовий чиновник. Проте нас не покидає думка, що Україна — космічна держава.

Єдине, чим ми ще можемо похвалитися, — це видавнича діяльність, хоча й тут уже спостерігаються негативні тенденції. Загалом в Україні, за даними Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського, видається понад 2200 періодичних видань, з них 303 — видання НАН України, (скромні 14%), а 1330 видань належать МОН України. Попередній міністр освіти і науки активно «реформував» наукову сферу, нинішній — планує «реформувати» Академію. Але виникає питання — хіба може МОН мати стільки періодичних видань? Та це ж, вибачте мене, здебільшого макулатура. Чи можемо ми пишатися тим, що за кількістю наукових журналів ми наздогнали Росію? Ще 5 років тому співвідношення було 1:3. Це ганебне зрівняння, особливо якщо подивитися на рівень наукових результатів, які публікуються в тих 1330 виданнях під егідою МОН України. Зниження рівня наукових журналів — це одна з основних проблем нашої наукової сфери. Наприклад, Польща має 1000 наукових журналів, трохи менше, ніж наш МОН, але в рейтингу публікацій посідає 19-те місце, а Україна — 39-те.

З року в рік зростає кількість статей, які українські вчені публікують у закордонних виданнях. Це, безперечно, позитивна тенденція. І тут перед веде Секція фізико-технічних і математичних наук — кількість статей, виданих в Україні і за кордоном, невдовзі зрівняється.

Видавничу діяльність НАН України широко представлено в різноманітних каталогах і базах даних. Уже 10 років ми видаємо єдиний в Академії науково-популярний журнал «Світгляд», видаємо також реферативний журнал «Джерело». Загалом під егідою і контролем Президії є 133 видання — 91 журнал і 42 збірники наукових праць. Секція фізико-технічних і математичних наук видає 43 журнали, Секція хімічних і біологічних наук — 23, Секція суспільних і гуманітарних наук — 16. Крім того, окремі інститути видають періодику власними силами, тобто НАН України не є їхнім співзас-

новником. Таких видань — 170 (75 журналів і 95 збірників).

Періодичне наукове видання має оперативно інформувати спільноту про наукові досягнення, однак багато журналів лише називаються журналами, оскільки виходять 1–2 рази на рік, що пояснюють відсутністю портфелю статей і фінансовими труднощами. При цьому деякі установи дозволяють собі видавати більш як 10 журналів, Інститут історії України видає аж 18. Готувати на високому рівні таку кількість журналів просто неможливо! Можете критикувати мене за ці слова і на практиці доводити, що я помиляюся. Тому прошу академіків-секретарів відділень звернути серйозну увагу на журнали, які інститути видають самостійно. Всі журнали, що видаються під егідою НАН України, Науково-видавнича рада регулярно моніторить, простежуючи їхній рівень.

В академічних установах на сьогодні працюють 19 292 науковці, з них 10 617 докторів і кандидатів наук. От і виходить, що в Академії одне видання припадає на 35 наукових працівників зі ступенем. Навіть не знаю, як до цього ставитися, але моя думка як голови Науково-видавничої ради така: треба доводити журнали до належного рівня. Для цього слід укрупнювати їх і не друкувати другорядні статті. Загалом науковцям варто якомога більше публікуватися у міжнародно визнаних журналах з імпаکت-фактором.

У сучасного наукового журналу обов'язково має бути власний веб-сайт, а не лише сторінка на сайті інституту або видавця. Якщо журнал представлено на сторінці закордонного видавця, який перевиде цей журнал іноземною мовою, ми втрачаємо національний пріоритет. На жаль, у нас небагато журналів, які мають свої веб-сайти, — 69 з 303. Для керівництва Академії і директорів інститутів має стати нагальною потребою досягти належного рівня представлення наших журналів у світовому інформаційному просторі.

Ми пишаємося журналами, які перевидують англійською мовою в закордонних видав-

ництвах. Таких 21 видання. Наші інститути самостійно видають англійською мовою 10 наукових журналів. Це ще більша честь і гордість. Якщо ми хочемо бути знаними у світі, ми неодмінно маємо (можливо, крім окремих гуманітарних дисциплін) випускати паперові, а краще — електронні англомовні видання. Тільки так ми можемо інтегруватися у світову наукову спільноту.

У наукометричній базі Scopus представлено 29 наших журналів. Це ще один напрям, що потребує наполегливої роботи. І одне з найгостріших питань — небажання редколегій переводити бібліографічні посилання з кирилиці на латиницю. А бази даних не сприймають таких посилань, на статті з ними не можна отримати індекс DOI. Науково-видавнича рада заохочує журнали переходити на латиницю і допомагає їм у цьому. Я хотів би похвалити 11 наших журналів, у яких наявні формальні показники, притаманні журналам європейських країн. Звісно, йдеться про оформлення, бо за зміст видання відповідають редколегія і самі автори. Інші журнали мають рівнятися на них, крок за кроком піднімаючись до їх рівня.

Ми пишаємося, що 18 наших академічних журналів мають імпакт-фактори, в університетських виданнях цей показник значно нижчий. Можна по-різному ставитися до імпакт-фактора, але це міжнародно визнаний рейтинг для журналу, і потрібно, щоб якомога більше наших видань мали його.

На завершення хочу сказати, що під час наступної каденції Президії НАН України потрібно обов'язково підготувати програму створення і розвитку науково-видавничого комплексу Академії, добитися від Уряду грошей на завершення будівництва і реконструкцію власної типографії. Та, що розташована у центрі міста, вже застаріла, натомість на вул. Булаховського є цілий комплекс, у якому вже кілька років триває ремонт, але не вистачає грошей на завершення робіт. Отже, ми маємо робити все, щоб наші журнали були визнаними у світі.

Дякую за увагу.